

ASKER KARTARI • Kültür, Farklılık ve İletiflim

ASKER KARTARI 1952'de Kars'ta doğdu. Makina mühendisliği lisansından sonra sosyoloji alanında yüksek lisans, kültürlerarası iletişim doktorası yaptı. Çukurova Üniversitesi'nde öğretim görevlisi, doktora eğitimini tamamladığı Münih Ludwig-Maximilian Üniversitesi ile Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri'nde öğretim üyesi ve yönetici olarak çalıştı. 2010 yılından beri Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Halk kültürü ve kültürlerarası iletişim alanlarında yayımlanmış ulusal ve uluslararası kitap, kitap bölümü ve makaleleri bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 2038 • Başvuru Dizisi 98

ISBN-13: 978-975-05-1575-0

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Birhan Koçak

DİZİN Ayla Karadağ

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ASKER KARTARI

Kültür, Farklılık ve İletişim

Kültürlerarası İletişimin
Kavramsal Dayanakları

Babam Hasan Kartari'nın anısına

İçindekiler

Önsöz	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Giriş	15
Farklılık üzerine.....	17
Kültürlerarası iletişimin temel kavramları.....	21
<i>Öznelerearasılık</i>	22
<i>Kültür</i>	26
<i>Kültürlerarasılık</i>	34
<i>Çokkültürlülük</i>	38
<i>İletişim süreci</i>	40
<i>Kültürlerarası iletişim</i>	49
Edward T. Hall'den günümüze kültürlerarası iletişim.....	65
İKİNCİ BÖLÜM	
Kültür Farkını Anlamanın Yolları	73
Enformasyon sistemleri kuramı.....	75
<i>Bağlam ve anlam</i>	87
<i>Enformasyon sistemleri kuramına eleştiri</i>	92
Kültürel boyutlar kuramı.....	92
<i>"Zihni yazılım" olarak kültür</i>	93
<i>Kültür hangi düzeylerde incelenebilir?</i>	98
<i>Kültürel boyut nedir?</i>	100
<i>Güç aralığı (power distance)</i>	104

<i>Bireycilik - ortaklaşa davranışçılık</i>	111
<i>Erillik - dişillik</i>	119
<i>Belirsizlikten sakınma</i>	123
<i>Kültürel boyutlar kuramının eleştirisi</i>	128
Değer yönelimleri kuramı.....	130
<i>İnsan - insan yönelimi</i>	130
<i>İnsan - doğa yönelimi</i>	131
<i>Zaman yönelimi</i>	132
<i>Etkinlik yönelimi</i>	132
<i>İlişkisel yönelim</i>	133
İletişimsel eylem kuramı.....	134
Kültürel Kimlik Tartışması Kuramı.....	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kültür Farkı ve İletişim	139
Kültür ve algılama.....	141
Kültür ve düşünme.....	143
Kültür ve kişilerarası ilişkiler.....	147
Kültür ve iletişim biçemi.....	154
Kültür ve dil.....	156
<i>Kültür ve sözlü iletişim</i>	164
<i>Doğrudan ve dolaylı sözlü iletişim biçemleri</i>	165
<i>Dar ve geniş kapsamlı sözlü iletişim biçemleri</i>	170
<i>Kişisel ve bağlamsal sözlü iletişim biçemleri</i>	177
<i>Araçsal ve duygusal sözlü iletişim biçemleri</i>	180
Kültür ve sözsüz iletişim.....	182
<i>Sözsüz iletişim</i>	182
<i>Sözsüz iletişimin işlevleri</i>	188
Kültür ve sözsüz iletişim biçemleri.....	193
<i>Zamanı algılama ve kullanma biçemleri</i>	193
<i>Mekânı algılama ve kullanma biçemleri</i>	198
<i>Beden dili alanında farklılaşma</i>	206
<i>Paradil alanında farklılaşma</i>	222
Kültürlerarası iletişimi etkileyen faktörler.....	227
<i>Değerler ve normlar</i>	227
<i>Toplumsal senaryolar ve roller</i>	233
<i>Etnomerkezcilik</i>	238
<i>Belirsizlik ve kaygı</i>	240
<i>Kalıp düşünceler ve önyargılar</i>	243

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kültürlerarası İletişim Yeterliği	255
Yeterlik kavramı.....	256
İletişim davranışlarının kaynakları.....	259
Kültürlerarası iletişim yeterliği geliştirme.....	265
Duygusal süreç ve kültürlerarası duyarlılık.....	265
Bilişsel süreç ve kültürlerarası uyanklık.....	269
Davranışsal süreç ve kültürlerarası beceriklilik.....	271

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kültür, İletişim ve Etik	275
İletişim modellerinde etiğin yeri.....	278
Kültürlerarası iletişimin etik ilkeleri.....	280

ALTINCI BÖLÜM

Gündelik Yaşam ve Kültürel Farklılıklar	289
Sonsöz Yerine	293
Kaynakça.....	300
Dizin.....	311

ÖNSÖZ

Geniş anlamıyla insanı ve insan davranışlarını niteleyen, onu diğerlerinden ayıran özelliklerin ve donanımın tümünü ifade eden kültür, kültürel farklılıklar ve iletişim sorunlarıyla birlikte, küreselleşmenin hız kazandığı geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren çok değinilen, araştırılan ve ilgilenilen bir kavram oldu. Doğa haritasının yeniden çizildiği, sınırların yer değiştirdiği, devletlerin yıkılıp yeni devletlerin kurulduğu, savaş, etnik temizlik, kırım ve katliamların birbirini izlediği bu dönemde, uluslararası ortaklıkların, işbirliklerinin, ortak çalışma ve bilgi aktarımının da eşzamanlı olarak yaygınlaştığını biliyoruz. Kültürel farklılıklar bir taraftan kavgaya, savaşa, kırma, ölüme yol açarken diğer taraftan da farklı bakış açıların, yeniliklerin, keşiflerin, icat ve buluşların, sinerjinin ortaya çıkmasını sağlayan başat bileşen olması nedeniyle araştırmacıların dikkatini üzerine çekmektedir. Kültür, farklılık ve iletişim; küresel siyasetten yerel tartışmalara, dünya ekonomisinden işletme yönetimine kadar hemen her alanda yararlanılan kavramlar haline gelmiştir.

Kültür, farklılık ve iletişim son yirmi yılda ülkemizde de, siyasiler dahil olmak üzere, gündelik dilde sık kullanılan terimlerdir. Kültürlerarası iletişim kavramı, içeriği ve kuramsal da-

yanaklarından bağımsız olarak, amaç yönelimli gündelik kullanım sırasında sosyal bilimlerin ve kültür bilimlerinin çerçevesinden taşmış ve terminoloji karmaşası içinde anlam kaymalarına uğramıştır.

Kültürlerarası iletişim; iletişim bilimleri, sosyoloji ve antropolojinin yanında, giderek daha çok disiplinin araştırma konuları arasına girmiş ve dilbilimden yabancı dil eğitimine, işletmeden siyaset bilimine, psikolojiden güzel sanatlara ve hukuka kadar çeşitli alanlardan araştırmacıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Elinizdeki kitap bu sevindirici gelişmeye katkıda bulunmak ve farklı kuramsal paradigmlar üzerinden yapılacak kavramlaştırmaların yaratacağı karmaşayı azaltmak, bütün disiplinlerin yararlanabileceği ortak kavramsal bir dil oluşturmak amacı taşımaktadır.

2001'de Ürün Yayınları'nda yayımlanan, 2006'da ikinci baskısı yapılan *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim* adlı kitabımdan, iletişim fakülteleri başta olmak üzere kaynak kitap olarak yararlanılması, alandaki ihtiyacı ortaya koyması açısından yol gösterici oldu. İkinci baskı da tükenince, yeni bir çalışmaya başlarken, içeriğin, önemli kısımlarını *Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları*'na almamızı gerekli kıldı. Böylece, kültür-farklılık-iletişim kavramlarının, iletişim bilimlerinin ilgili diğer kavramlarıyla ilişkilendirilerek, daha geniş tabanda tartışıldığı bu çalışma, hem konuya yabancı okurun hem de lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin karmaşık kültürel karşılaşma durumlarını anlayabilmek için gereksinme duydukları kavramsal donanımı zengileştirecek içeriğe kavuştu.

Kültürlerarası iletişim disiplininin Türkiye'de akademik alanda tanınmasına ve eğitim programlarına alınarak gelecek kuşakların kültürel farklılıklardan doğan iletişim sorunlarına karşı duyarlılık geliştirmelerine ve nihayet bireysel olarak, toplumumuz içinde ve uluslararası düzeyde kültürlerarası iletişim yeterliğine ulaşma çabalarına katkıda bulunabilirsem mutlu olurum.

Bu kitabın hazırlanması için gereken çalışma ortamını, 2010

yılından beri öğretim üyesi olduğum Kadir Has Üniversitesi'ne ve aile yaşamımızı içinde bulunduğum akademik koşullara göre düzenleyen eşim Sevgi Kartarı'ya borçluyum.

ASKER KARTARI
İstanbul, Mart 2014

GİRİŞ

Kültürlerarası iletişim, kültür kavramının çerçevesinin nasıl çizildiğine ve nasıl tarif edildiğine bağlı olarak tanımlanır. Kültürü geniş anlamıyla anlayan ve tarif eden etnografik yaklaşım kültürün özellikle yığınsal niteliğine vurgu yapar. Bu yaklaşıma göre, kültür bireyin gündelik yaşamını etkileyen ve doğanın verdikleri dışında kalan her şeyi kapsar. Soyut ve somut her türlü insan ürünü kültür çerçevesinde ele alınır. Bu nedenle, kültürlerarası iletişim, bireyleri kültürel varlıklar olarak kabul eder ve kültürün bütün bileşenlerinin iletişim sürecine çeşitli aşamalarda ve derecelerde katıldıklarını kabul eder. Bu kabul, iletişim sürecini, sözlü ve sözsüz uyarıların birbirlerine üstünlüğünü tartışmadan, bağlamın anlamla olan ilişkisini bilerek değerlendirmeyi ve anlamaya çalışmayı öngörür.

Kültürlerarası iletişim taraflar arasında, sürekli çatışma ve uzlaşmayı da içeren bir tartışma süreci olduğu için anlaşılması güç, karmaşık bir süreçtir. Bu süreci bağlamından koparmadan, anlaşılabilir kesitler halinde incelemek çözüm yollarından biridir ve bunun en bilinen yolu kültürlerarası iletişimi “iletişim durumları” içinde incelemektir. İletişim durumu, iletişimin gerçekleştiği bağlamda etkileşimin belirli bir zamandaki dondurulmuş halini ifade eder. “İletişim durumu” iletişimi

mi şekillendiren fiziksel, toplumsal, psikolojik bütün etkenleri içerir ve iletişim durumunu kavrayabilmek için her “etken” ya da “bileşen” ayrı ayrı ve birlikte hesaba katılır. İletişim sürecini ve iletişim durumunu anlamaya yönelik kuramlar da hangi etken ya da bileşeni daha önemli saydıklarına ya da hangisini öne çıkarmak istediklerine bağlı olarak farklılaşırlar. Burada sözü edilen etken ya da bileşen gerçekte var olan, iletişim süreci için gerekli olan şeylerdir ve üzerinde uzlaşmaya varılmış kavramlarla ifade edilirler. Kavramların tutarlı ve anlamlı önermeler halinde birleştirilmesiyle kuramlar geliştirilir. Dolayısıyla, kavram, kuramın yapı taşıdır.

Kuram, genel anlamıyla belirli sorunlar için önerilmiş çözüm yollarıdır. Her kuram, o kuramı oluşturan tarafından çerçevesi çizilmiş olan soruna yönelik çözüm önerisidir. Kuram oluşturmak, başka deyişle, çözüm yolu önermek için önce sorunun ne olduğu açıklanmalı, betimlenmeli veya tarif edilmelidir. İletişim bilimlerinde de aynı yol izlenir ve her kuram, çerçevesi titizlikle çizilmiş bir sorun için çözüm önerisi olarak kabul edilir. Bu nedenle bütün sorunları çözmeye yönelik tek bir kuram yoktur. Kültürlerarası iletişim durumlarında diğer disiplinlerden alınan ve değişiklikler yapılarak “geliştirilen” kuramların iletişim sorunlarını anlamak için tek başlarına yeterli olamamasının nedeni de budur.

İletişimin gerçekleştiği bağlamların çeşitliliği, kültürlerarası iletişim sorunu yelpazesinin son derecede açılmasına neden olmaktadır. İletişim durumlarının eşsiz ve aynı durumun tekrar etme olasılığının çok düşük olması da bu durumlarda ortaya çıkan sorunların sonsuzla ifade edilecek şekilde farklılaşmasına yol açmaktadır. Başka deyişle, ne kadar farklı durum varsa ona koşut olarak o kadar çok sorun vardır ve bu sorunların çözümüne yönelik öneri sayısı sonsuzdur. Halbuki, sonsuz sayıda kuramdan söz etmek belirli bir disiplinin hiçbir kuramsal temelini olamayacağını ileri sürmek anlamına gelir ve bu sosyal bilimlerde ve kültür bilimlerinde karmaşaya yol açmaktan başka bir işe yaramaz. Kültürlerarası iletişim durumlarını anlamak için, iletişim durumlarının ortak noktaları dikkate alı-

narak belirli durumlarla ilgili ortak kuramlar önerilmektedir. Böylece genelleştirmeye izin veren durumlar için geçerli olduğu varsayılan kuramlar oluşturularak tartışmaya açılmakta ve uygulamada bunların geçerliliği sınanmaktadır.

Elinizdeki kitap kültürlerarası iletişim sorunlarına önerilecek çözüm yollarına yapı taşı hazırlamak, yani kültürlerarası iletişim sürecini etkileyen, belirleyen, şekillendiren önemli bileşenleri kavramsallaştırarak açıklamak çabasının ürünüdür.

Farklılık üzerine

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde katıldığım bir panelde, panelistlerden biri neden sürekli olarak kültürel farklılıkları öne çıkardığımı sormuş ve insanların kaynaşabilmesi için benzerliklerin, ortaklıkların vurgulanması gerektiğini söylemişti. Hatta biraz daha ileri giderek, kültür farklarından söz ederek ayrımcılık, bölücülük yaptığımı ima etmişti. Aynı durumu kültürlerarası iletişimi bir disiplin olarak kabul ettirebilmek amacıyla yaptığım girişimler sırasında da yaşamış, ancak sekiz yıllık uğraştan sonra Kültürlerarası İletişim Anabilim Dalı'nı kurabilmişim.

Kültürbilimleri ile uğraşanlar, kültürleri tanımak için kültürel nedenlere dayalı sorunların çözümünde, ortak insani ve kültürel nitelikler hakkında sahip oldukları kuramsal ve ampirik bilgilere dayanarak fikir yürütmenin ya da herhangi bir davranışı anlamlandırmanın pek de işe yaramadığını bilirler. Çünkü benzerlikler, paylaşılan ortak şeyler sorun çıkarmaz. İnsan ilişkilerinde sorun yaratanlar bilinmeyen, farklı, deneyimlenmemiş olandır. Bu nedenle, kendi kültür ortamından farklı bir bağlamda doğru davranış gösterebilmenin tek yolu, içinde bulunulan kültürün kendi kültüründen farklarının ne olduğunu bilmekten geçer. Aksi takdirde, her birey bütün kültürlerde ortak olduğuna inandığı kalıplar, örüntüler içinde davranır ve her davranışı, diğer kültürün kendi kültüründen farkı ortamında, hatalı olur. Fred E. Jandt, farklılıklar yerine benzerlikleri dikkate almanın, benmerkezcilik ve kaygı ile birlikte kültür-

lerarası iletişimi engelleyen en önemli üç etkenden biri olduğunu belirtmektedir.¹ Yazarın verdiği örnekte, New York'u ziyaret eden Danimarkalı bir kadın, 14 aylık bebeğini bebek arabasıyla kapının önünde bırakıp yemek yemek için bir lokantaya girer. Lokantanın camından, kaldırımda arabasındaki bebeği gören diğer müşteriler New York polisini ararlar ve polis gelip bebeği ve annesini merkeze götürür. Kadın bebeğini tehlikeye atmakla suçlanır ve hâkim karşısına çıkarılmak üzere tutuklanır. Bebek bakım evine verilir. Danimarka elçilik görevlileri olaydan haberdar olur ve bu davranışın Danimarka'da yaygın olduğunu, Kopenhag sokaklarında, içinde bebeklerle lokanta önünde bırakılmış bebek arabalarının fotoğraflarını göstererek bu davranışın Danimarkalıları için normal olduğunu anlatırlar. Amerikalı yargıç, Danimarkalı annelerin çocukları lokantanın kapalı ve kirlenmiş havasını solumasını diye güvenli kaldırımda arabasının içinde bıraktıklarını anlamakta zorluk çekse de, bebeği annesine verir.² İkisi de modern şehirler olan Kopenhag ile New York arasındaki benzerlikleri göz önüne alarak davranan Danimarkalı anne farkları ihmal ettiği için bunca sorunla karşılaşmıştır. Çünkü sorun(ları) çıkaran benzerlik değil, farklılıklardır. Bu yüzden kültürler arasındaki iletişimi anlamak için kültür farklarını tanımak, anlamak zorundayız.

Diğer taraftan, insanların benzer ya da ortak yanları ile farklılıkları, başlangıçta felsefenin, sonra da davranış bilimlerinin ilgilendiği önemli alanlardan biri olmuştur. "İnsanların ortak yanları ve onları birbirinden ayıran yanları nelerdir?" sorusunun yanıtlarını üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunları platonik tez, romantik antitez ve çağdaş sentez olarak sıralayabiliriz. İnsanların ortak ve farklı niteliklerini anlamaya yönelik modern biyoloji ve dilbilim çalışmalarının sonuçları çağdaş sentez başlığı altında incelenmektedir.

Platonik tez Platon'un (Eflatun) öğrencisi olan Aristo'nun çalışmalarından çıkarılmadır. Aristo sözcükleri "ruhun

1 F. E. Jandt: *An Introduction to Intercultural Communication. Identities in a Global Community*, 4. Basım, Thousand Oaks 2004, s. 74.

2 Jandt, 2004, s. 75.

etkileri”nin ya da “bilişsel deneyimler”in sembolleri olarak tanımlar. Aristo’ya göre, konuşulan sözcükler bilişsel deneyimlerin, yazılı sözcükler ise konuşulan sözcüklerin sembolleridir. Her dilde sözlü ve yazılı semboller farklıdır ancak bunların bilişsel deneyimleri aynıdır.³ Söz gelişi, Türkçedeki “kedi” ile İngilizcedeki “cat” sembolleri birbirinden farklıdır fakat bilişsel olarak işaret ettikleri kavram (burada kedi kavramı) her iki dili konuşanlar için de aynıdır. Burada temel dayanak Platon’un “idealar kuramı”dır. Bu kurama göre, bütün insanlar çevrelerinde var olanlarla ilgilenir ve onlar hakkında aynı bilişsel “idea”lara sahiptirler. Ancak bu ideaların ifade edilişi kültürden kültüre değişir.⁴ Bu görüş “platonik” niteliktedir. Platonik bakış açısındaki iç-dış, öz-görünüş dikotomisi dil söz konusu olduğunda içerik-ifade biçemi, metin-bağlam şeklinde ortaya çıkar. Burada ikilemin birinci ögesi ikinciden bağımsızdır. Yani iç dıştan, öz görünüşten, içerik ifadeden ve metin bağlamdan bağımsızdır. Birinci öge –iç, öz ve içerik– gerekli olan, değişmeyen ve evrensel kabul edilendir. Buna karşın ikinci öge –dış, ifade ve bağlam– değişebilir, duruma özeldir ve oluşumu çoğunlukla tesadüflere bağlıdır. Bir sözcüğün ideal içeriği evrensel, onu ifade etmek için kullanılan heceler, yani sözcüğün nesnel, konuşulan ve işitilen kısmı ise kültüre mahsustur. Platon bunu bilişsel ifadeye karşı konuşma sesi olarak açıklamıştır.

Husserl, her dilde anlam kategorilerinin karşısında ifade kategorileri olduğunu ve bunların farklı şekillerde eşleştiğini belirtmiştir.⁵ Husserl felsefesinde uygulanan indirgeme yönteminde bütün sanat ürünleri, hukuk, din gibi toplumsal kurumlar araç içine alınarak yok sayılır ve salt bilinç alanı içindeki “öz”e ulaşılır. Burada araç içine alınanların kültürel bağlamı oluşturduğu dikkate alınırsa “öz”ün evrensel olduğu sonucuna

3 Aristo: *De Interpretatione*, 1. Bölüm; *On Interpretation by Aristotle*, Çeviren E. M. Edghill, Adelaide 2007, s. 1: <http://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/interpretation/>, son erişim 04.03.2011; E. Holenstein: “Human Equality and Intra - as well as Intercultural Diversity”, *The Monist*, Cilt 78 (1995), s. 65-69.

4 M. Erler: *Platon*, Basel 2007; C. Horn / J. Müller / J. Söder (Hz.): *Platon-Handbuch. Leben - Werk - Wirkung*, Stuttgart 2009.

5 E. Husserl: *Logische Untersuchungen*, 1901/1913 (s. 317-321/ s. 334-342).

varılır. Dolayısıyla, Husserl fenomenolojisi de anlamın yaratılmasında kültürel farklılıklara dikkati çekmektedir.⁶

Benzer yaklaşımla “kültürel öz”ü oluşturan toplumsal kurum ve bireysel özelliklerin evrenselliğinden söz edilebilse de, bu kurum ve bireyler arasındaki ilişkilerin nitelikleri, birbirinden, aynı araç içine alınarak yok sayılmayacak kadar farklılık gösterir. Ağırlıklı olarak kültürler arasındaki benzerlikler dikkate alındığında iletişim sürecini etkileyen önemli farklar gözden kaçırılır. Karşılaşılan kültürle ilgili herhangi bir bilgiye sahip olunmadığında, genellikle arada bir fark olmadığını varsaymak ve kendi kültürel ortamı içindeki gibi davranmak insana mantıklı gelir. Ancak *her kültür farklıdır ve eşsizdir*. Bir kültürü tek başına kültür yapan da onun diğer kültürlerle olan farkıdır, eşsizliğidir. Bu nedenle, kültürel farkları tanımak, anla-

6 Genellikle Husserl’in, tekbenci görüş ışığında, dilsel ifadenin anlaşılmasında sadece, yalnız bir bilişsel yaşamı temsil eden anlam işlevini dikkate aldığı söylenmektedir: Isamu Mihayara: “Communicative Universals”, *The Monist*, 78 (1995), s. 30-40; Husserl, dilin iletişimsel işlevini dikkate almadığı saviyle eleştirilmektedir. Husserl’e göre, dilsel ifadenin asli ve temel amacı iletişimsel işlevi yerine getirmekte yatmaktadır. Ancak, iki aşamadan oluşan indirgeme yoluyla önce dilsel ifadenin yapısından iletişimsel bileşenleri ayırmakta, sonra da, Platonik yaklaşıma benzer şekilde, kalan anlam birimlerini “ideal kimlikler” varsaymaktadır. Husserl’in anlamların ideal kimlikli birimler olarak çıkarılabileceği iddiası, dilsel anlamın, doğruluk ve kesinliğin yaşamsal önem taşıdığı bilimsel değişimde, belirsizlikten uzak bir şekilde nasıl kullanılabilceği sorusuna yanıt arama çabasına dönüşmüştür. Husserl dilsel ifadenin iletişimsel işlevlerini göz ardı etmemiş ve gerçekte dilsel ifadeler içindeki iletişimsel elementleri betimlemiş, belirli tipteki söz edimlerini dikkate almıştır. Husserl’e göre, sıradan bir konuşmada iki farklı işlev birarada yerine getirilir; gösterme (*anzeigen*) işlevi ve bildirmek ya da anlamı olmak (*bedeuten*) işlevi. Aynı zamanda sözsüz imler tarafından da yerine getirilebilen birinci işlev belirli bir göstergenin bir şeyi doğrudan alıcıya işaret etmesini mümkün kılar. Husserl böylece dilin işlevini yerine getirebilmesi için en az iki kişiye, kaynak ve alıcıya ihtiyaç olduğunu, bu nedenle de bu işlevin “yalnız (tek başına) bilinçsel yaşam”da gerçekleşmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Nitekim Husserl bu işlevi dilsel ifadenin esas yapısından çıkarıp sadece “ideal kimlik birimleri” terimiyle adlandırdığı anlam işlevini bırakmaktadır. Husserl dilsel iletişim sürecinin bileşenleri olarak konuşan, dinleyen, sesli ya da yazılı harfler (gösterge ya da dilsel ifadenin nesnel yansıması), konuşanın ilgilendiği özne-konu hakkında ifade etmeye niyetlendiği anlam-içerik, anlam-içeriğin kendisi, iletişim sürecinin muhtemel aktörleri olarak konuşan ve dinleyenin karşılıklı olarak tanınması: Bkz. Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, 1901/1913.

mak ve insani etkileşimde bu farkları dikkate almak karşındaki kültürün varlığını kabul etmek, ona ve onun mensuplarına saygı göstermek anlamına gelir. Kültürel farklılıklar yerine benzerliklere vurgu yapmak, olan ve ortaya çıkabilecek sorunların hiçbirinin çözümüne katkıda bulunmaz. Bu tutum sadece mevcut sorunları görmezden gelmeye, yeni sorunların çıkmasına ve yanlış anlamalar ya da tümüyle anlamamaların kökleşmesine neden olur. İletişime kültür bilimlerinin penceresinden bakanlar kültürler arasındaki farklılıkları görerek, anlam aktarımlarının başarıyla gerçekleştirilmesine, farklı kültürlerin mensupları arasında etkin iletişim kurulmasına katkıda bulunmaya çalışırlar.

Kültürlerarası iletişimin temel kavramları

Kültürler arasındaki farklılıkları ve bu farklılıklarla birlikte gerçekleşen iletişim sürecini anlayabilmek için öncelikle alanla ilgili kavramların tanımlanması ve bu kavramları ifade eden terminoloji üzerinde uzlaşmaya varılması gerekir.

İnsan toplumsal bir varlıktır; toplumsal gerçekliği tanımlar, kendi kimliğini toplumsal ilişkiler çerçevesinde oluşturur ve yaşamın anlamını iletişimin çeşitli formlarında yeniden inşa eder. Alain Touraine, birey ve özne kavramlarını birbirinden ayırır. Touraine'e göre, özne "pazarın sunularına ya da toplulukçu erkin düzenine göre değil, kendi yetenekleri ve istenciyle hareket eden eyleyen"dir.⁷ Touraine, öznenin bireyleşme gereksiniminden başka bir şey olmadığını belirterek bu gereksinimin öznenin özünde olduğunu ve kendini meşrulaştırmak için başka hiçbir şeye yaslanmadığını ileri sürer. Bu kavramsallaştırmada "özne (...) öyle bir ilkedir ki, herkes kendisiyle ve başkalarıyla olan ilişkilerini bu ilkeye göre ayarlar".⁸ Bu çalışmada, etkin iletişimin taraflarının bireyleşmiş özneler olduğunu kabul ederek, *birey* terimini *özneyi* de içerecek şekilde kullanıyoruz.

7 A. Touraine: *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?*, Çev. O. Kunal, 4. Baskı, İstanbul 2011, s. 94.

8 Touraine, 2011, s. 94.